

בני ציון
פרשת השבוע

פרשת דברים

לכך, הוא מצביע על חטא המרגלים בתור זרע הפורענות שהביא להפרדתו מישראל – "גם בי התאנף ה' בגללכם". כזכור, הגזירה על משה שלא יכנס לארץ נגזרה שלושים ושמונה שנים מאוחר יותר. אך משה מחבר אותה לחטא המרגלים כדי לומר לישראל שכבר מאז אותו החטא, החלה מגמת החלפתו. הדור החדש מתאים למנהיג חדש. בתוך כך הוא גם מזכיר אירוע שנגרר מהחטא אשר לחומרנו לא היה אח ורע בימי משה ובימי יהושע: לאחר חטא המרגלים ישראל ממש הנהיגו מרד – הם עלו להילחם כמעפילים בניגוד לציווי משה מנהיגם. גם על ידי כן מראה משה שיש מקום לחילוף ההנהגה.

סקירת היחסים עם שכני ישראל –

מניעת ישראל מכיבוש אדום מואב ועמון, וכיבוש סיחון ועוג. כאשר משה עוזב את ישראל הם עלולים לתהות מה יהיה כוחם בכיבוש הארץ. בסקירה זו משה מגלה לישראל עד כמה כוחם גדול עד כדי כך שיש לראות את הארץ שעליהם לכבוש כאילו כבר נכבשה לפניהם. הוא מדבר על הכיבוש העתידי של הארץ בלשון עבר: "כאשר עשה ישראל לארץ ירושתו". בנוסף, משה מגלה לישראל את מעמדם החזק אל מול אויבי ישראל כבר בהווה: הוא מגלה כי הסיבה שסבבו את ארצות אדום, מואב ועמון לא היתה מחמת חולשה ואילוץ. להיפך – היה זה מתוך חזק! ישראל יכלו לכבוש אותם והשאירו רק מחמת סיבה מוסרית – לאומות אלו ניתנה זכות אלוקית לשבת בארצם מאת ה'. מתגלה כאן חוזק עצום: עם נודד שאיננו נוקט בכל אמצעי בכדי לסיים את נדודיו. הוא מוכן להאריך את דרכו אל המנוחה מתוך סיבה מוסרית. אך יותר מכך: משה מספר לישראל שזכות שלוש האומות הללו על הארץ היא מהיותן קרובי ישראל, וזכות זאת גרמה להם לנצח את בני הענק הקדמונים שאיש לא יכול לנצחם. אם כן, קל וחומר לישראל עצמם שיכבשו את כל ארצם בקלות שהרי הם מקור הזכות לירושת כל האיזור!

הפרשה במבט רחב

הרב יואב אוריאל

הפרידה ממשה בתחילת ספר דברים

נאום הביאור המופיע בתחילת ספר דברים כולל שישה מרכיבים עיקריים. הנקודה המרכזית החורזת את כולם היא הפרידה ממשה. משה היה הצינור המרכזי והבלעדי של קרבת אלוקים של בני ישראל באותו הדור – כל עוד הוא חי איתם, ישראל היו רואים בעיניהם את פעולות ה' בארץ ואת עליונות התורה ומצוותיה. אך כשהוא מת הכל נראה אחרת. על כן מבאר משה בנאום הפתיחה, כי פרידתו מהם איננה פרידה מן הקב"ה ח"ו. משה מגלה את הקשר הבלתי אמצעי שיש לישראל עם הקב"ה ועם התורה, ומראה להם באמצעות המאורעות שקרו כי קרבתם לה' תמשיך אף אחרי מותו:

מינוי השופטים: ראשית לכל, יוצר משה את

התודעה הבסיסית שהתורה קיימת גם בלעדיו. הוא מגלה להם כי הם ותורתם גדולים ממנו – "איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם ורבכם", וכי הוא מינה מערכת קבועה של שופטים אשר באו להמשיך אותו ואת תורתו בישראל. מחמת הימצאות השופטים יכולים ישראל לפרות ולרבות בלי חשש שריבויים יגרור ריחוק מן התורה – "יוסף עליכם ככם אלף פעמים". השופטים הם המשך תורת משה, אשר ממשיכה לחיות ולמשול באמצעות גדולי העם.

חטא המרגלים: משה מלמד את ישראל כי תם

העידן של הנהגתו, ומנהיג חדש אמור להחליפו. לשם כך הוא מזכיר את חטא המרגלים, ומחדש לנו כי מאז שבקשת המרגלים הוטבה בעיני משה, נגזר עליו שלא יכנס לארץ. בכך מקשר משה את החלפת דור יוצאי מצרים, עם החלפת המנהיג שהוציא ממצרים. בהתאם

מניעת משה מלהיכנס לארץ

"ואתחנן" – זהו השיא של פרידת משה מישראל.

משה מתאר את בקשתו מה' להיכנס לארץ בתור מלווה בלבד ליהושע, כאשר יהושע יהיה מנהיג העם. הקב"ה סירב אפילו לכך. ואמר למשה שלא להוסיף ולדבר בנושא זה. הסיבה לכך על פי ה' היא הגיע כבר עידן יהושע ואין מלכות נוגעת בחברתה – "וְצוֹ אֶת יְהוֹשֻעַ וְחִזְקָהוּ וְאִמְצָהוּ כִּי הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה...". וכן מבואר במדרש תנאים לדברים (פרק ג): "רב לך" – אמר לו הרבה נסים ונפלאות עשיתי על ידך עכשו ארכי של יהושע דוחקת לפני שבשעה שבראתי את עולמי בראתי אותו אורכיות אורכיות". אם כן, משה מלמד את ישראל כי אין לראות בהימנעותו להיכנס מציאות בדיעבדית כתוצאה מחטא בלבד. משה עוזב את ישראל משום שהגיע עידן חדש ובו מינה ה' מנהיג חדש – את יהושע.

האזהרה לשמור את המצוות ולזכור

את מעמד הר סיני: בשלב זה עובר משה מן

העבר שפורט עד כה אל ההווה והעתיד: חובת קיום המצוות לשם קיום ישראל ולשם גדולתם לעיני כל. בהקשר זה באה האזהרה העיקרית והשורשית ביותר הנוגעת לזמן פרידת משה: זוהי אזהרה על גדולת האמונה בה'. עלולים ישראל לחשוב שעזיבת משה, פירושה ביטול הקשר המוחש והישיר אל הקב"ה. הם עלולים לנסות ולחפש תחליפים כפי שקרה בעגל. כנגד זאת מזהיר משה משכחת ה' וחובת זיכרון אמיתי של מעמד הר סיני – לא ראיתם כל תמונה! למעשה ישראל נתבעים לאמונה גדולה יותר לאחר מות משה מאשר בחייו. בחייו ישראל 'ראו' את השכינה ופעולותיה בכל עת. אך כעת עליהם להאמין בה' ללא כל תמונה וקירוב לעולמם.

"ונושנתם... אין עוד מלבדו" – במידה ולא

ישמעו ישראל לאזהרה הקודמת הם יגיעו להגשמת הקב"ה, וזו תוביל לעבודה זרה שפלה של עץ ואבן. האופן למנוע חשש זה הוא להגיע לדרגת אמונה ש"אין עוד מלבדו" – על ישראל ליטוע בקרבם אמונה כזו שאף שלא רואה כל תמונה, ודווקא בעקבות כך, מבינה כי כבוד ה' כולל כל. הקב"ה נמצא בכל – "אין עוד מלבדו" ועל כן כל מרחבי החיים ספוגים בקרבת ה'. זהו גילוי של גדלות אמונה מסדר גודל חדש!

הרב אליעזר קשתיאל

לאומיות ומשפט

פרשת דברים – פרשת ירושת הארץ

"ה' אֱלֹהֵינוּ דָּבַר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב לָכֶם שָׁבַת בְּהָר הַזֶּה: פָּנוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֵאוּ הָרָאָה אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וְעָרְבָה בְּהָר וּבְשָׂפְלָהּ וּבְנֶגֶב וּבְחֹוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבָּנוֹן עַד הַנְּהָר הַגָּדֹל נְהַר פָּרָת: רָאָה נְתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַע ה' לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְתַת לָהֶם וּלְזָרְעָם אֶתְרֵיהֶם". פסוקים אלה, בפתחת פרשת דברים, הקוראים לעזוב את הר סיני ולהתקדם אל ארץ ישראל, מייצגים את הנושא המרכזי שלה – ירושת הארץ. גם לאחר פרשיות המרגלים והמעפילים חוזרת הקריאה להתקדם לכיוון ארץ ישראל: "רַב לָכֶם סֹב אֶת הַהָר הַזֶּה פָּנוּ לָכֶם צְפֹנָה". אז מתחילות מלחמות הירושה הראשונות, בארצות סיחון ועוג, הניתנות לשניים וחצי השבטים. פרשת דברים מסיימת בציווי ליהושע על ירושת הארץ בעתיד, ומובטח לו שגם היא תלווה בעזר אלהי. כך גם הפסוק האחרון בפרשה: "לֹא תִירָאוּ כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם", מורה לבני ישראל לא לפחד בבואם לרשת את הארץ. שלא כמו המרגלים, שפחדו להילחם על ארץ ישראל, מיראת העמים החזקים והערים הבצורות.

מערכת המשפט – פרשה שלא

במקומה

נושא הפרשה, אם כן, הוא חידוד החובה לרשת את ארץ ישראל. עם זאת, בתחילתה מגיעה פרשייה קצרה, שלכאורה מנותקת מהנושא המרכזי. מבחינת רצף העניינים, אחרי פסוק ח': "רָאָה נְתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ", צריך היה לבוא פסוק י"ט: "וְנִסַּע מִחֹרֵב", המתאר את המשך המסע במדבר לכיוון ארץ ישראל. במקום זאת, מופיעים שם הפסוקים הדנים בהקמת מערכת המשפט, ובהלכות דיינים. כאמור, פסוקי מערכת המשפט פותחים בפסוק ט': "וְאָמַר אֶלְכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר לֹא אוּכַל לְבִדִי שְׂאֵת אֶתְכֶם". לפי פשט הפסוקים, המילים "בְּעַת הַהוּא" מתייחסות לתחילת השהות בהר סיני. הדברים מתאימים לתיאור המקביל בפרשת יתרו, שם מוזכרת הקמת מערכת המשפט. ואולם, במדרש (דברים רבה א, יא) מובאת דעה, על פיה הפרשה מתרחשת דווקא מאוחר יותר, קרוב יותר לתחילת המסע לכיוון הארץ, לאחר פרשת המתאוננים. שם, משה זועק לקב"ה: "לֹא אוּכַל אֲנִי לְבִדִי לְשַׂאת אֶת

סימן לבנים

כָּל הַעַם הָזֶה" (במדבר יא, יד). משה מבקש עזרה בהנהגת העם, והקב"ה מצווה עליו להעמיד שבעים זקנים, שישאו עמו בעול ההנהגה. כך או כך, עלינו להבין את הסיבה לשיבוץ פסוקי מערכת המשפט בלב פרשת דברים, שעיקר עניינה הוא חובת ירושת הארץ.

משפט ירושת הארץ

קשר זה, בין המשפט לירושת הארץ, מופיע גם בפרשת שופטים: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ... צֶדֶק צֶדֶק תִּדְרֹף לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשַׁת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ" (דברים טז, יח-כ), וברש"י שם: "כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם". כך גם בהפטרה של פרשתנו, 'חזון ישעיהו', הנושא המרכזי הוא חורבן הארץ: "אֲרַצְכֶם שָׁמָּה עָרִיכֶם שָׁרְפוֹת אֲשֶׁר אֲדַמְתֶּם לְנַגְדְכֶם זָרִים אֲכָלִים אֹתָהּ וְשָׁמָּה כְּמִהְפַּכַת זָרִים" (ישעיה א, ז), ואילו הדרך לתיקון שמציע הנביא איננה קשורה למלחמה, אלא למשפט דווקא. "לְמַדּוֹ הֵיטֵב דָּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אֲשֶׁר חָמוּץ". (שם, יז), ומתוך כך: "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה וְשָׂרְיָה בְּצֶדֶקָה" (שם כז). אנו רואים שסוגיית המשפט ומינוי הדיינים קשורה קשר הדוק לירושת הארץ, וזו האחרונה תלויה בה.

ההיסטוריה של העמים ביד ה'

מקום נוסף שבו הפרשה חורגת מהציווי על ירושת הארץ, הוא בתיאור ההיסטורי של קורות בני עמון ומואב. "רַפְּאִים יָשְׁבוּ בָּהּ לְפָנַי וְהָעַמִּינִים יִקְרְאוּ לָהֶם זַמְזָמִים: עַם גְּדוֹל וְרַב וְרַם כְּעַנְקִים וַיִּשְׁמְדֵם ה' מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֵׁם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם: כָּאֲשֶׁר עָשָׂה לְבְנֵי עֶשָׂו הַיִּשְׁבִּים בְּשַׁעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת הַחַרִּי מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֵׁם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה". הקב"ה מדגיש לבני ישראל, שכשעם מיועד לארץ מסוימת, הקב"ה משמיד מפניו כל אויב, וגם ילידי הענק אינם מהווים איום. כיבוש הארץ, אם כן, הוא חלק ממערכת היסטורית רחבה, שהקב"ה מנהיג בה את עולמו. משמעות הדברים היא שמעבר לחובה המוטלת עלינו, ירושת הארץ היא מאורע היסטורי שחייב להתרחש, גם אם אנחנו לא נמלא את חלקנו.

חטא המרגלים – האמונה במעשי

אדם

התכנית המקורית היתה "עֲלֶה רָשׁ", ירושה בלי מלחמה, כפי שעשה ה' לשאר העמים. לא היה צורך לשלוח שום ריגול צבאי, ניתן היה לעלות ארצה מיד. ואולם, ברגע הזה

באה יוזמה מצד בני ישראל: "וַתִּקְרְבוּ אֵלַי כְּלַכְּם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַחְהָ אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וַיָּשְׁבוּ אֵתְנוּ דָבָר אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נִעְלָה בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֱלֹהֵינוּ". נשים לב, שוב, מלחמה כלל לא מוזכרת. משה שמח על הרצון של בני ישראל להיות שותפים למהלך האלהי, ושולח מרגלים. אך התוצאה היתה: "וְלֹא אָבִיתֶם לַעֲלֹת וַתִּמְרוּ אֶת פִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם". הכניסה למהלך ההיסטורי כשותפים, גורמת לבני ישראל לערוך שיקולים פרגמטיים ולפחד מהעמים העומדים מולם. בגלל ההשתתפות, הם איבדו את ההבנה שהקב"ה הוא הוא שנלחם את מלחמות ההיסטוריה. גם אחרי שנתבשרו על העונש, והחליטו לעלות בכל זאת, טעותם נותרה במקומה: "אֲנַחְנוּ נִעְלָה וְנִלְחַמְנוּ... וַתַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת כְּלֵי מִלְחָמָתוֹ". עדיין, נסיון להילחם מתוך אמונה בכוחם העצמי. ואילו הקב"ה מצדו משיב להם: "לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלְחַמוּ" – לא אתם נלחמים. שורשו של חטא המרגלים עמוק יותר מפיחד סתמי מפני עמי ארץ כנען, וכך גם תיקונו ירד לשורשם של דברים. אילו ארבעים שנות הנדודים במדבר היו עונש בלבד, בני ישראל היו צריכים להישאר ארבעים שנה באזור קדש ברנע, ובתום הזמן לעלות ולהילחם כפי שתוכנן במקור, דרך הר חברון. במקום זאת, בני ישראל נודדים מזרחה ומתרחקים ופונים לאזור הערבה. המסע הוא מסע של תיקון והבנת הנהגת ה'. הם צריכים לעבור באדום, עמון ומואב. בכל אחת מהתחנות האלו, יחזו בני ישראל בעיניהם בעובדה שהקב"ה השמיד את הענקים לפני העמים השונים. רק אז יבין עם ישראל שהקב"ה הוא המנהל את המלחמות, רק אז הם יוכשרו למלחמת הירושה הראשונה שלהם, מלחמת סיחון ועוג. המלחמה הזו, נגד עמים חזקים באופן בלתי רגיל, מלווה בנסים ונצחונות מדהימים: "לֹא הִיְתָה קָרְיָה אֲשֶׁר שָׁגְבָה מִפְּנֵינוּ". המלחמה היא כולה התערבות אלהית בקרקע המציאות, וכמוה, מאוחר יותר, גם ירושת הארץ, הנעשית על פי הגורל.

ההבנה שגם המשפט ביד ה'

המתח הפנימי בין ההשתתפות האנושית לבין ההבנה שהתהליך כולו מונגה על ידי ה', קיים לא רק בתחום המדיני, אלא גם בתחום החברתי ובמערכת המשפט בפרט. "כִּי הִמְשִׁפֵּט לְאֱלֹהִים הוּא". אלהים הוא השופט בפועל. בתחילת השהות במדבר, השופט היחידי של בני ישראל היה משה רבנו, חציו אדם וחציו אלהים. אבל גם כאן, באה יוזמה מהשטח, כדברי רש"י: "שהיו ישראל טרחנין. היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין, אומר

ישראל יוכל להקים את מדינתו. רק כשנבין שהשותפות שלנו היא שותפות בלבד למהלך של רבוננו של עולם, נזכה לסיוע אלהי.

מבט על ההפטרה

הרב מנחם שחור

ואצרוף כבור סיגיין

סותר על מנת לבנות

הנבואה בימי עוזיה - קריאת המלבי"ם

נראים הדברים שנבואות ישעיה מסודרות לפי סדר אמירתן. כך עולה מכל הנבואות המתוארכות בספר ישעיה. לפי זה מיוחסות נבואות הפתיחה לימיו של עוזיה המלך. וכך כתב המלבי"ם:

נבואה זאת נבא בימי עוזיהו

(מלבי"ם ישעיהו פרק א פסוק א)

ימי עוזיה הצטיינו בעוצמה צבאית גדולה של ירושלים. ירושלים מוקפת מגדלים וכלי נשק.

וַיִּבְנוּ וַעֲזִיָּהוּ מְגִדְלִים בִּירוּשָׁלַם עַל־שַׁעַר הַפֶּנֶה וְעַל־שַׁעַר הַגֵּיָא וְעַל־הַמִּקְצָע וַיִּחְזְקוּם... וַיֵּצֵא שְׁמוֹ עַד־לְמַרְחֹק כִּי הִפְלִיא לְהַעֲזֹר עַד כִּי־חָזַק:

מצבה הגשמי של ירושלים אינו תואם את העמדה הפנימית שלה. בתוכה אין צדק ויושר.

אִיכָה הֵייתָ לְזוֹנָה קְרִיָה נְאֻמָּה מְלֹאֲתֵי מִשְׁפָּט צָדֵק יִלִּין בָּהּ וְעֵתָה מְרַצְחִים:

(ישעיהו פרק א פסוק כא - כב, כא-כב)

חזון התיקון מתחיל בפירוק עוצמת השקר והגאווה. העיר הגדולה והמבוצרת נראית בעיני רוחו של הנביא כסוכה בודדה:

וְנוֹתְרָה בְּתִצִּיּוֹן כְּסִכָּה בְּכַרְם כְּמִלּוּנָה בְּמִקְשָׁה כְּעֵיר נְצוּרָה:

(ישעיהו פרק א פסוק ח - ט, ח-ט)

בפרקים הבאים יתואר ביתר פירוט הרס המגדלים והגאווה שמביאים בעקבותיהם.

יש לי עדים להביא, יש לי ראיות להביא, מוסיף אני עליכם דיינין". יש רצון של בני ישראל להשתתף במערכת המשפט, להביע סברות, להיכנס לדיון. גם כאן, משה מבין את הצורך הזה, וממנה "אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנְבִנִים וַיִּדְעוּם לְשִׁבְטֵיכֶם". אך ברגע שהשופטים לוקחים יוזמה, נדרשת מהם זהירות גדולה: "לא תִּכְרֹוּ פְּנִים בְּמִשְׁפָּט כְּקִטְן כְּגֹדֶל תִּשְׁמָעוּן לא תִּגְוְרוּ מִפְּנֵי אִישׁ". השותפות היא זכות, ואסור לה שתיצור אשליה כאילו המשפט הוא פעולה שלנו. "כי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹהִים הוּא". אצל כל העמים, גם אם ההיסטוריה אינה בידיהם, המשפט הוא דבר עצמאי. לא כן בעם ישראל, אצלנו המשפט קשור קשר הדוק עם רבוננו של עולם, וכדברי הרב קוק ב'אורות' (ישראל ותחיתו, ג): "דיני תורת אלהים מציינים אותנו מכל עם ולשון, המשפטים הם קודש קודשים בישראל והסמיכה שנושאת שם אלהים עליה, הדיינים הסמוכים נקראים אלהים, היא כל כך נחוצה לנו. והרשעה היונית הרגישה את הסגולה הגדולה הזאת וגזרה על הסמיכה". הדבר מתבטא בזיקה לארץ – סמיכת דיינים אפשרית רק בארץ ישראל, ודיני קנסות אפשריים רק מתוקף סמכות הדיינים בה. בארץ ישראל, לא רק ההיסטוריה, אלא גם המשפט ביד ה'. הציווי "לא תִּירָאוּם", בירושת הארץ, מקביל לאזהרה "לא תִּגְוְרוּ מִפְּנֵי אִישׁ" במשפט. הקריאה שלא לפחד, נובעת מההבנה שהכל ביד ה'. ולכן, אם המשפט פגום, אם יש בעיות במערכת המשפט, זה יפגע בהישגים הלאומיים. המשפט יכול למוסס, וממוסס בפועל, את כל ההישגים שעם ישראל הגיע ויכול להגיע אליהם. חייבים להעמיק וללמוד את רדיפת הצדק, הצדק השמימי. "וְאֶצְרָף כְּבוֹר סִיגִיָה" אומר ישעיהו (א, כה), נדרש בירור פנימי מעמיק כדי להגיע, לבסוף, ל"וְאֶצְרָף שִׁפְטֵיךָ כְּבָרָאשְׁנָה" (שם), למשפט הצדק, בעזר אלוהי, שבעקבותיו נקבל חיזוק גם במישור הלאומי.

השותפות עם הקב"ה

הקב"ה מאפשר לנו להיות שותפים במהלך הלאומי ובמשפט, אלא ששותפות זו עלולה ליצור רושם כאילו המעשים הם מעשים אנושיים. כתרופה לכך, כאשר איננו מכירים בהתערבות האלהית, הקב"ה מונע מאיתנו ליטול חלק בהיסטוריה. כך, בארבעים שנות הנדודים, בני ישראל לא השפיעו כהוא זה על ההיסטוריה. כך גם בתקופת הגלות, אלפיים שנות שממה בהן עם ישראל לא נטל חלק פעיל במאורעות ההיסטוריים. גם בעת החדשה הראה לנו הקב"ה כיצד הוא מניע את העמים ברצונו כדי שעם

כִּי יֵאָמֵר לִיקַנְקָה צְבָאוֹת עַל כְּלֵי־גָאָה וְרַם וְעַל כְּלֵי־נֶשֶׁאִים
וְשִׁפְלִים... וְעַל כְּלֵי־מַגְדָּל גְּבֵהָ וְעַל כְּלֵי־חֹמֶה בְּצוּרָה:

(ישעיהו פרק ב פסוק יב - טז, יב-טז)

בתהליך זה יוברר גם שהסוכה הבודדה והעצובה היא רק שלב ראשון בתהליך התיקון. בסופו של דבר הסוכה תהיה הגנה אמיתית ופנימית לירושלים

וְסִנֵּה תִהְיֶה לְצַלְיֹמָם מִחֶרֶב וּלְמַחְסֵהוּ וּלְמַסְתָּוֹר מִזָּרָם
וּמִמָּטָר:

(ישעיהו פרק ד פסוק ה - ו, ה-ו)

כן מנבא גם הנביא עמוס על סוכתה של ירושלים

בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־סֶכֶת דָּוִד הַנִּפְלֵת וְגִדְרֹתַי אֶת־
פְּרָצִיהֶן וְהִרְסֹתִיו אֲקִים וּבְנִיתִיהָ פִּימֵי עוֹלָם:

(עמוס פרק ט פסוק יא, יא)

המשפט והמגדלים

שני תפקידים מרכזיים למלך – משפט ומלחמה.

ובכל יהיו מעשיו לשם שמים, ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת, ולמלאות העולם צדק, ולשבור זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ה', שאין ממליכין מלך תחלה אלא לעשות משפט ומלחמות, שנאמר ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו.

(רמב"ם הלכות מלכים פרק ד הלכה י)

בשורשם של דברים מגמת שני התפקידים זהה: "להרים דת האמת, ולמלאות העולם צדק, ולשבור זרוע הרשעים"... במשפט פועל המלך כדי להגיע למטרה זו בתוך עם ישראל. ובמלחמה- רודף המלך צדק ואמת במערכת היחסים בין אומות. אומנם, פעמים שהעיסוק בבטחון, בבניית המגדלים ובהתעצמות הצבאית, מאבד את מקורו. המלך עסוק בבטחון בלבד ולא במשפט. אז מחזירה הנבואה את הדברים לשרשם אל עיקרם, המגדלים הופכים לסוכה בודדה וכח המשפט הפנימי הוא הפודה אותנו:

אכן, אחרי התרסקות המגדלים בימי עוזיה, יושב בנו יותם וממלא את תפקידה הפנימי של המלוכה:

וְיוֹתָם בְּיָהֱמֵלֶךְ עַל־הַבַּיִת שִׁפְט אֶת־עַם הָאָרֶץ:

(מלכים ב פרק טו פסוק ה, ה)

השאיפות הבטחוניות גונזות בתוכן שאיפת צדק גדולה "למלאות העולם צדק". שאיפה זו מכוסה בסיגים ובבדילים. כאשר מסירים אותם, נגלית שאיפת הצדק בטרתה:

וְאֲשִׁיבָה יְדֵי־עַלְיֶיךָ וְאֶצְרָף כְּבֹרֶךְ סִינֵיךָ וְאֶסְיְרָה כְּלֵי־בְדִילֶיךָ:
וְאֲשִׁיבָה שִׁפְטֶיךָ כְּבָרָאשְׁנָה וְיַעֲצִיךָ כְּבַתְחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן
יִקְרָא לְךָ עֵיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נְאֻמָּנָה: צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט תִּפְדָּה
וְשָׁבִיָּה בְּצִדְקָה:

(ישעיהו פרק א פסוק כה - כז, כה-כז)

חזון תוכחה כללי המלווה חזונות גאולה

פתחנו בקריאת הפרק על רקע ימי עוזיהו. אומנם פסוקי הפתיחה של הפרק, שהם פסוקי הפתיחה של הספר כולו משווים לו מעמד יותר כללי:

חֲזוֹן יִשְׁעִיָּהוּ בֶן־אֲמוּץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם בְּיַמֵּי
עֲזַיָּהוּ יוֹתָם אֶת־זִקְנֵיהֶוּ מִלְכֵי יְהוּדָה:

(ישעיהו פרק א פסוק א, א)

המלבי"ם, המייחס הנבואה לימי עוזיה, עומד על כך:

נבואה זאת נבא בימי עוזיהו ושנה אותה בימי כל מלך ומלך

(מלבי"ם ישעיהו פרק א פסוק א)

כל מלך ומלך מהמלכים בזמנם מתנבא ישעיה שומע מפיו את החזון הקשה הזה. מה מופלאים הדברים. ישעיה, "כולו נחמה" הנביא הבונה את החזון המשיחי של ימי חזקיהו. נביא שהוא אב לכל הנחמות כולם. דוקא נביא זה מלווה את נבואתו בחזון חוזר ונשנה של חורבן. סוכה בכרם מלווה במקשה. נראה שיש לימוד גדול מעובדה זו. כדי להיות פתוחים לחזון משיחי אמיתי, חייבים להשתחרר ממחסומי עוצמה מדומה. אי אפשר לזכות להגנתה של סוכת שלום כאשר עיניך ולבך לחומות ולמגדלים. לא עוזיה זכה לחזון המשיחי הגדול אלא דווקא נינו חזקיה, זה שמופיע לאחר רעידת האדמה המשברת כל, לאחר הגלות של מלכות ישראל ולאחר ההתפשטות האשורית לאזור. יש בכך לימוד על הגאולה – לא תבנה אלא בלב פתוח ועניו. יש בקריאה זו גם לימוד על משמעותו של החורבן. החורבן – הוא מכשיר לגאולה. סותר על מנת לבנות. סותר מגדל על מנת לבנות

סוכה. וגם אנוכי ידעתי את המחשבות אשר אנוכי חושב עליכם בית ישראל מחשבות שלום ולא לרעה לתת לכם אחרית ותקווה.

אין מוקדם ומאוחר

רש"י בשם המכילתא מבאר שהנבואה בתחילת הספר אינה במקומה, וזאת מתוך תפיסה שנבואת "בשנת מות המלך עוזיה" המופיעה בפרק ו היא הנבואה הראשונה אותה נבא ישעיה:

והלא על כמה אומות נתנבא משא בבל משא מואב הא למדת שאין זה תחלת הספר ולא נקרא הספר על שם החזון הזה וכן שנינו בברייתא דמכילתא, בשנת מות המלך עוזיהו תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בסדר

(רש"י ישעיהו פרק א פסוק א)

לשיטת המכילתא נראה שמקומו של הפרק בהמשך, בפרקי המשאות על אומות העולם. "משא בבל, משא מואב". מעין פתיחתו של ספר עמוס המונה את יהודה וישראל כחלק מרשימה אזורית של עמים הנענשים על חטאייהם. נראה שגם לשיטה זו – חזון הגאולה אותו מצמיח ישעיה במהלך הדורות מעוזיה עד חזקיה, מעורב בנבואת עונש ותיקון. אלא שפתחנו בתיאור הגרעין הפנימי שישוד למרות החזון הקשה:

וְאִמְרָ עַד־מָתִי אֲדַנֶּי וְיֹאמְרוּ עַד אֲשֶׁר אִם־שָׂאוּ עֵרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהֶאֱדַמָה תִּשְׂאָה שְׂמֵמָה: וְרַמַּק יִקְנֶק אֶת־הָאָדָם וְרָגָה הַעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂרְיָה וְשִׁבְּה וְהִיתָה לְבַעַר כְּאֵלֶּה וְכֵאלֹהֵן אֲשֶׁר בְּשִׁלְכֶת מִצְבַּת בָּם זָרַע קֹדֶשׁ מִצְבַּתָּה:

(ישעיהו פרק ו פסוק יא - יג)

לאחר מכן הציגה הנבואה את מקומה של מלכות יהודה בתוך העמים הנענשים בהתפשטות האשורית הקרובה. לקריאה זו, יש מקום לראות את הדרדרותה של מלכות יהודה דרך משל האלה. בתחילה מיועדת האלה לשרוד בתוך השלכת האזורית:

כְּאֵלֶּה וְכֵאלֹהֵן אֲשֶׁר בְּשִׁלְכֶת מִצְבַּת בָּם זָרַע קֹדֶשׁ מִצְבַּתָּה:

(ישעיהו פרק ו פסוק יג)

ואולם מלכות יהודה, בימי אחז, לא האמינה בלב שלם לדברי הנביא, לא עמדה יציבה כאלה וכאלון, אלא רעדה ברות, כעצים נשירים:

וַיֵּנַע לְבָבוֹ וּלְבָב עַמּוֹ כְּנֹעַ עֲצֵי־נֵר מִפְּנֵי־רוּחַ:

(ישעיהו פרק ז פסוק ב)

וסופה, בפרק א, הפרק של הפטרתינו, בהתייבשות מלאה:

כִּי תִהְיֶה כְּאֵלֶּה נִבְלַת עֵלֶה וְכַגְנֵה אֲשֶׁר־מִים אֵין לָהּ:

(ישעיהו פרק א פסוק ל)

שיבוץ הנבואה בתחילת הספר

לשיטת המכילתא, מקומו הפותח של החזון, ניתן לו כנראה בעת עריכת הספר בימי מנשה. הלקח גדול מאד. הבחירה האנושית יכולה לשנות את מיקומה ואת הקשרה של הנבואה. אם בהקשרה המקורי, היא נבואת בירור ותיקון בתוך מלכות יהודה, לאחר בחירותיו הרעות של מנשה הופכת להיות חזון פותח והופך לכותרת ראשית ומסכם את כלל תוצאות התהליך אותו מלווה ישעיה. אם בנתינתה המקורית מציגה הנבואה בירור המתרחש בתוך מלכות יהודה היושבת על אדמתה, בקריאה סופית אנו קוראים בו תיקון ארוך הרבה יותר. הסרת הסיגים והבדילים מתרחשת בגלות הארוכה. הדרך מתארכת אך נקודת הסיום אינה משתנה:

צִיֹּן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ בְּצִדְקָה:

(ישעיהו פרק א פסוק כז)

מידות בפרשה

הרב חגי ולוסקי

בניה של חינוך

השבת מתחילים אנו לקרוא את ספר דברים, האחרון בחמישה חומשי תורה. בחומש זה כתובים דבריו האחרונים וצוואתו הרוחנית הגדולה של משה, המנהיג הגדול שנפרד מהעם בערבות מואב. בדבריו הכליל משה רבינו תוכחות רבות לבני ישראל, ואת חלקן אנו קוראים בפרשתנו.

באחת מהן אמר להם משה לבני ישראל: "וַתִּרְגְּנוּ בְּאֵהָלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׁנְאֵת ה' אֶתְנוּ הוֹצִיאֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם

לְתֵת אֶתְנוּ בְּיַד הַקָּמְרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ" (א, כז), ומבאר הספורנו פסוק זה וכותב: "בשנאת ה' אותנו, על מה שעבדנו עבודה זרה במצרים. לתת אותנו ביד האמורי, שאע"פ שיש לאל ידו לכבוש את האמורים ולהמיתם, יתן אותנו בידם להינקם".

הרב דסלר, בספרו מכתב מאלוהיו (חלק ב' עמוד 46) לומד מביאור הספורנו, שבני ישראל בכו באותו לילה בכי שמהותו תשובה וחרטה. אולם הבנה זו סותרת לכאורה את דברי חז"ל במסכת סנהדרין (דף קד ע"ב) שכותבים: "אמר רבי יוחנן: אותו הלילה, ליל תשעה באב היה, אמר להן הקב"ה לישראל: אתם בכיתם בכיה של חינו, ואני אקבע לכם בכיה לדורות".

השראת השכינה בעם ישראל

הרב דסלר מיישב זאת ומבאר שבכיתם אכן נבעה מהתעוררות חזקה וצורך משמעותי לעשות תשובה. אולם היצר הרע, ברוב תכסיות ועורמה, חרש מזימות ועירב "שמץ" של חוסר בטחון שהתעצם בהם, עד שאמרו "כִּי תִזְק הוּא מִמֶּנּוּ" (במדבר יג, לא). וידועים דברי חז"ל המובאים ברש"י "כביכול כלפי מעלה אמרו". בערמומיות רבה הביא אותם היצר הרע לירידה רוחנית, שהביאה אותם לפגם בבטחון בה' – חסרון בדביקות בה', שניתן היה לתקנו רק בבכיה לדורות.

בהמשך דבריו, מרחיב ומבאר הרב דסלר נושא זה, וכותב שהכרת ה' בפנימיות הלב היא השראת השכינה בעם ישראל. וע"י עבירות וחטאים והתקרבות לטומאה יוצר האדם חומת ברזל בין הנקודה הקדושה שבלבו לבין האני' שלו. זו נקודת "שכינתא בגלותא", שהנקודה הפנימית של האדם אינה גלויה ומאירה, אלא חבויה וחשוכה. וכשם שיש גלות של השכינה לפרט, יש גם גלות השכינה של הכלל.

צער על גלות השכינה וחורבן בית המקדש, כמו גם על העדר יכולת להידבק כראוי בהקב"ה, זהו תיקון לגלות השכינה, כפי שאמרו חז"ל: "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" (תענית ל ע"ב). ובמישור הפרטי, שרואה את התיקון בלבבו פנימה ושמח בו. על אף שקביעת בכיה לדורות יש בה משום עונש, אולם תכליתה לגרום לאדם שיצטער על חורבן בית המקדש הרוחני שבלב, וזו הדרך לגאולה.

מהותו של הבכי

פגם של חסרון בפנימיות יש לתקן במציאת דרך לתוך פנימיותו של האדם. כנגד בכיה של חינו, יש להציג בכיה אמיתית. חז"ל אומרים שכל השערים ננעלו, אולם "שערי דמעה לא ננעלו" (ברכות לב ע"ב). ובמידה שזוכה האדם לפתוח את ליבו ולהחדיר מהאמת הצרופה, בה במידה פתוחים לפניו שערי השמים.

אנו מתקרבים לתשעה באב. תקוותנו שבע"ה ייהפך לנו יום זה לששון ולשמחה, כדברי הנביא זכריה: "צֹום הַרְבִּיעִי וְצֹום הַחֲמִישִׁי וְצֹום הַשְּׁבִיעִי וְצֹום הָעֶשְׂרִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשִׂשׁוֹן וְלִשְׂמֵחָה וְלִמְעֵדִים טוֹבִים" (זכריה ח, יט), אולם אם חלילה ניאלץ להתענות בו, עלינו לדעת שבאמצעות חמשת העינויים שבתשעה באב וצוירי החורבן שבקינות ניתן להתעורר ולהגיע לידי בכי אמיתי הנובע מהלב. עבודתנו ביום זה להבין ולדעת על מה יש להצטער ולידי מה צריך צער זה להביא.

הרב דסלר מסיים דבריו בציון עובדה מפליאה. לאורך השנים רואים אנו את יד ה' המנהיגה ומסובבת, שכן במרוצת הדורות, מאורעות היסטוריים רבים אירעו ביום זה. הרב דסלר מונה את האירועים: חורבן בית המקדש הראשון וחורבן הבית השני, גירוש יהודי אנגליה, גירוש ספרד, מלחמת העולם הראשונה.

על ידי הצער והבכי באים לידי הכרה בגלות השכינה ובכך מכינים את דרך הגאולה. יזכנו הקב"ה לראות את אורו בקרוב בע"ה.

לב הפטרה

הרב עמנואל בן ארצי

ההפטרה שלנו היא האחרונה מבין שלושת הפטרות הפורענות, והיא תחילת ספר ישעיה.

מדובר בנבואה קשה על הרמה המוסרית הירודה מאוד של העם: "הוֹי גֹי חָטָא עִם כְּבֹד עֹן", "יְדִיכֶם דְּמִים מְלֹאוּ", "קְצִינִי סֹדֶם", "עִם עֲמֶרְהָ". אלא שהמשפט הראשון בנבואה מעורר אצלנו שאלה קשה. ישעיה מתנבא בימי "עֲזִיָּהוּ יוֹתֵם אֶחָז יִחְזַקְיָהוּ מֶלְכֵי יְהוּדָה", שהם יותר ממאה שנה מקצה לקצה. כל המלכים האלו היו מלכים צדיקים, והעם עבד את ה', חוץ מאחז שמלך שש עשרה שנה בלבד, ועבד עבודה זרה. אז מתי נאמרה הנבואה הקשה הזו? לכאורה היא מתאימה רק לימי אחז, כי בשאר הזמן העם היה צדיק.

המצוות האלו כמו שמצייתים לחוק, לא מרצון פנימי לעבוד את ה': "יִשְׂרָאֵל לֹא יִדַע עִמִּי לֹא הִתְבּוֹנֵן". ולכן כשהם לא עשו מצוות, אלא התנהלו במהלך החיים הרגיל, הם הרבה פעמים היו מאוד לא מוסריים: "כִּסְפֹּף הָיָה לְסִיגִים סְבָאךָ מְהוּל בְּמִים: שְׁרִיךְ סוֹרְרִים וְחֲבָרֵי גִנְבִים".

אבל בתהליך ארוך מאוד, הגישה הזו משתנה, והעם נהיה יותר ויותר מוסרי גם באופן פנימי, עד ש: "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט מִפְּדָה וְשִׁבְיָהּ בְּצִדְקָה".

עולמות חדשים בפרשה

הרב יוסף שילר

אלה הדברים

חומש דברים הוא היחיד מבין החומשים שפותח בכותרת כללית לחומש כולו: "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּיִדִן". בזה הוא דומה לספרי נביאים אחרונים וספריו של שלמה המלך בכתובים שפותחים בכותרת: 'דברי ירמיהו/עמוס/קהלת', 'דבר ה' אשר היה אל הושע/יואל/מיכה/צפניה' וכד'.

אלא שבניגוד לשאר הספרים שמקיפים את כל מה שאותו נביא אמר כ'נבואה שנצרכה לדורות', משה כתב את כל התורה ואין אלו דבריו היחידים, ובכל זאת שאר דבריו שנאמרו במקומות ובזמנים אחרים לא קיבלו כותרת בתחילתם. מדוע? חז"ל מלמדים אותנו שהפתיחה במילה 'אלה' משמעותה שינוי ממה שנאמר עד עכשיו: "בְּכָל מְקוֹם שֶׁכָּתוּב וְאֵלֶּה מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים, וּבְכָל מְקוֹם שֶׁכָּתוּב אֵלֶּה פּוֹסֵל אֶת הָרִאשׁוֹנִים". כלומר שדברים אלו שנאמרו על ידי משה בספר דברים שונים במהותם מכל דברי משה הקודמים, וכדברי אור החיים: "אלה לבד הם הדברים אשר דבר משה דברי עצמו, אבל כל הקודם בד' חומשים לא אמר אפילו אות אחת מעצמו". בכל ארבעת החומשים הראשונים משה אומר לנו את דבר ה' בלי שום השפעה שלו ולכן אי אפשר לומר שאלו 'דברי משה' ואפילו לא 'דבר ה' אשר היה אל משה'.

בהתאם לחלוקה זו בין ספר דברים לכל שאר התורה ניתן להבחין ב'מסגרת' של כותרת וסיכום בתוך חלקה הראשון של התורה. מיד לאחר עשרת הדברות שהם השורשים לכל התורה באה כותרת: "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לְפָנֶיךָ" ומכאן ואילך יבוא הפירוט של דיני התורה. בסיום ספרי ויקרא ובמדבר בא הסיכום: "אֵלֶּה הַחֻקִּים

אבל יש לנו בהפטרה רמז מתי היא נאמרה: "אֲרָצְכֶם שְׁמִמָּה עָרִיכֶם שְׁרָפוֹת אֵשׁ", כלומר מדובר על זמן שבו האויב כבש את ארץ יהודה, ולעומת זאת: "וְנִוְתָרָה בַת צִיּוֹן כְּסִפָּה בְּכָרֶם כְּמִלּוֹנָה בְּמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה". ירושלים לא נכבשה ונמצאת במצור.

היו שני מקרים כאלו במהלך אותם מאה שנים: הראשון היה באמת בימי אחז, כשפקח בן רמליה ורצין מלך ארם נלחמו ביהודה וניצחו, אבל לא יכלו לכבוש את ירושלים. והמקרה השני בימי חזקיהו בנו של אחז, כשסנחריב כבש את ערי יהודה, אבל לא הצליח לכבוש את ירושלים. באיזה משני המקרים האלו נאמרה הנבואה? נראה שהיא נאמרה בימי חזקיהו. גם כיון שבכל החטאים הרבים שמוזכרים בפרק, לא מוזכרת בכלל עבודה זרה שהיא היתה החטא העיקרי בימי אחז, וגם כיון שנאמר "לְמָה לִי רֵב זְבַחֲכֶם יֹאמֶר ה'", אחז סגר את המקדש, כמו שכתוב בדברי הימים, ולא נראה שהקריבו בימיו הרבה זבחים.

ואם כך, אם ההפטרה נאמרה בימי חזקיהו, שהיה מלך צדיק מאוד ושחז"ל אומרים שהוא גרם לעם ללמוד תורה יותר מכלל זמן אחר, איך יכול להיות שהנביא אומר להם דברים כל כך קשים?

ונראה שזה בדיוק מה שבאה ההפטרה הזו ללמד אותנו. קל לנו מאוד לומר שבית המקדש נחרב בגלל עבודה זרה, ואלו חטאים של דורות אחרים, שלא היו קורים בימינו. כי היום כבר אין עבודה זרה. ודווקא לכן מדברת ההפטרה על זמן שבו העם עובד את ה', וגם מרגיש מאוד טוב עם עצמו לעומת ימי אחז. וההפטרה מבהירה לנו שגם בזמן כזה יכול להיות שהמוסר של בני אדם לגמרי לא מכוון לרצון ה'. ויכול להיות שהם עושים את המצוות לפי מה שכתוב, אבל מבחינת ה' הם דומים לסדום ועמורה, וזה משפיע גם על המצוות עד כדי כך שעדיף היה שלא יעשו אותם:

"לְמָה לִי רֵב זְבַחֲכֶם יֹאמֶר ה'... כִּי תִבְאוּ לְרִאֲוֹת פְּנֵי מִי בְּקֶשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רִמַּס חֲצָרֵי: לֹא תוֹסִיפוּ הִבִּיא מִנְחַת שֶׁוֹא קִטְרֹת תוֹעֵבָה הִיא לִי חֲדָשׁ וְשִׁבְתָּ קִרְא מְקַרְא לֹא אוֹכַל אֶוֹן וְעֲצָרָה: חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שֶׁנֶּאֱמַר נִפְשֵׁי הָיוּ עָלַי לְטָרַח נְלֹאֲתִי נְשֹׂא: וּבְפָרְשֶׁכֶם כְּפִיכֶם אֲעֲלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי תִרְבוּ תִפְלֶה אֵינֶנִּי שֶׁמֶעַ יְדִיכֶם דְּמִים מְלֹאוּ".

הגישה הבסיסית של העם היתה גישה של עבודה זרה: גישה שבה אין מוסר ואין כלל. כל אחד מנסה להשיג מה שהוא יכול בכל דרך. אלא שהחוק שקבע המלך היה שעובדים לה', ולכן העם עבד לה'. אבל הוא עשה את

שבו מופיעים הכינויים השונים של התורה במזמור נראה שבחצי מהאותיות הכינוי הפותח הוא 'דברים' שהוא הכלל.

לשון הקודש בפרשה

הרב יהונתן מיכאלי

הראש, הרש והירושה

בפרשת דברים נזכר השורש יר'ש' בהטיות שונות פעמים אחדות.

שתי משמעויות שונות ישנן לשורש זה (כפי שמזכיר רש"י בקצרה בפרשת מטות (לב, לט)):

א. משמעות אחת של השורש יר'ש' נפוצה אף בלשוננו, והיא כמו במילה 'ירושה'. ירושה היא ממון שעובר לאחר מותו של הבעלים הראשון לרשות מישהו אחר, בדרך כלל לבניו. במשמעות זו נגזרים מהשורש יר'ש' שמות ופעלים, שמתייחסים תמיד להעברת ממון ממוריש ליורש. זו המשמעות לדוגמה בפרשתנו, בדברי משה לבני ישראל "ראה נתן ד' אלקיך לפניך את הארץ עלה רש" (א, כא), כפי שמפורש בדברי הנצי"ב – 'בנקל, כאדם שבא בירושה שעזב לו אביו'.

ב. אך במקומות רבים בתנ"ך מצינו פעלים משורש זה, שלא מדובר בהם על רכוש העובר בירושה, אלא הם מתייחסים לאנשים מסוימים. כך לדוגמה בפרשת מסעי הצטיינו: "והורשתם את כל ישיבי הארץ מפניכם" (במדבר לג, נב, וכן בפסוק נה שם); וזו המשמעות בפרשתנו בכמה פסוקים (ב, יב כמבואר בדברי רש"י שם. וכעין זה בפסוקים כא - כב).

אונקלוס מבדיל בין שתי משמעויות אלו: את הראשונה הוא מתרגם מלשון 'אחסנא' (שהוא תרגום של 'נחלה') או 'ירותא', ואילו את המשמעות השנייה הוא מתרגם בלשון 'תירוך', שעניינו 'גירוש'.

כאשר מתבוננים בשתי המשמעויות הללו, הן נראות הפוכות כמעט: המשמעות הראשונה, מבטאת קרבה ושייכות. כאשר אדם יורש דבר מה, הדבר שניתן לו נהיה שלו. לעומת זאת, המשמעות השנייה, מבטאת דווקא ריחוק וניגוד. הורשת עם אחר - משמעותה גירוש וריחוק. ואכן הנצי"ב (בפרשת מסעי) אומר שהשורש יר'ש' הוא

והמשפטים והתורה אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה... אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני, "אלה המצות והמשפטים אשר צוה ה' ביד משה אל בני ישראל בערבת מואב על ירדן ירחו" (הסיכום הכפול נצרך בגלל החלוקה הפנימית של נתינת התורה לסיני ולערבות מואב). נראה שהכותרת לכל התורה נמצאת במתן תורה בעשרת הדברות: "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר". מתוך השורש של דבר ה' שנשמע בסיני יוצאים כל הפרטים שניתנו לנו 'ביד משה'. לכן הכותרת הראשית משתמשת במילה כללית 'דברים' לעומת הכותרת המשנית והסיכום שמשתמשים בשמות מפורטים יותר: תורות, מצוות, משפטים, חוקים.

אם נחזור לספר דברים נראה שגם בו בנוסף לכותרת הכללית של 'דברים' באות בהמשך כותרות משנה באותן מילים: "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. אלה העדות והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרים... וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקיכם ללמד אתכם... אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות...". כאן קל להבין את ההבדל בין הכותרת הראשית והמשנית. בניגוד לשאר התורה שבה פעמים רבות יש 'ערבוב' בין פרשיות של היסטוריה לבין פרשיות של מצוות, בספר דברים שנאמר על ידי משה כיחידה אחת מסודרת ומתוכננת יש פתיחה 'היסטורית', חלק ארוך של מצוות וסיום של כריתת ברית. החלק של המצוות נפתח שוב בשורש של עשרת הדברות, ולכן יש בו כותרת משנה לפתיחה וכותרת משנה נוספת לפרטים שאחריה.

התורה כוללת את כל התחומים - מהמצוות דרך האמונה והמוסר ועד ההיסטוריה והטבע. אמנם המצוות הם החלק שנחשב באופן מובהק כ'תורה' שהרי לא ניתן לעסוק בו כתוכן של חול (אפילו בתחום האמונה אפשר לעסוק כפילוסופיה אנושית-חילונית). לכן התורה מדגישה מצד אחד את תחום המצוות בכותרת נפרדת, אבל הכותרת הכללית היא 'דברים' כיוון שאין תחום שאינו כלול בתורה.

באופן דומה נוכל לראות בחיבורו הגדול של דוד המלך על התורה - פרק קי"ט בתהילים: "המזמור הזה הוא נכבד מאד וחברו דוד על שמונה אל"ף בית כי בכל אות יש בו שמנה פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך, או תורה, או עדות, או פקודים, או מצוה, או אמירה, או דבור, או משפט, או צדק, או אמונה, או חוקים, ואלה המלות הם חלוקי כל התורה... 'דיבור', 'ואמירה' הם כלל לכל המצות". אם נעיין בסדר

לה אחרית'. המהר"ל (בחיידושי אגדות, שם) מבאר שהדרך הטבעית הראויה היא שדבר הולך וגדל, ולכן בהתחלתו – דהיינו בראשו, בראשיתו – הוא מועט וחסר - רש, והוא לאט לאט הולך וגדל ממצב זה, מתמלא ומשתלם. דהיינו, אמנם משמעויות ה'ראש' וה'רש' שונות, אך הן קשורות מצד המציאות הטבעית הראויה, שבה הראש הוא רש.

חידות לפרשה נתן מארגל

חידות לילדים

לפי סדר העולים לתורה

ראשון - באיזה תאריך דבר משה אל כל ישראל?

(א) א' ניסן

(ב) ז' אדר

(ג) א' שבט

מצאו את המילים "די זהב" וראו ברש"י מה קרה במקום זה ולמה המקום נקרא כך.

איזה מלך ישב בעשתרות?

(א) עוג מלך הבשן

(ב) סיחון מלך חשבון

(ג) מלך אדום

שני - מצאו את המילים "לא תגורו מפני איש" - למי אמר משה מילים אלו?

(א) לשבט לוי

(ב) לכל עם ישראל

(ג) לשופטים

שלישי - מצאו את המילים "ולו אתן את הארץ אשר דרך בה" ה' אומר זאת לכלב איזה מקום הוא זה שכלב דרך בו? (ראו ברש"י)

(א) ירושלים

(ב) חברון

מהשורשים המתחלפים: 'שורש רש משמע דבר וחילופו, כמו הרבה שרשים שמשמעם כך...!'

מה הסיבה להיפוך משמעויות זה?

בולט הדבר ששתי המשמעויות הללו 'נפגשות' יחד במציאות ובמשמעות: הורשת האויבים, היא לא סתם מלחמה בהם, אלא היא גירושם מארצם על מנת להתיישב בה במקומם. כמו כן, ירושת דבר מה מהמוריש, היא בעצם 'מילוי מקומו' של מי שנורש (שהורישו אותו), לכן אלה שני צדדים של אותו מטבע. אפשר להציע, שמכיוון שהירושה היא קבלת רכוש של מישהו אחר – גם סילוק אותו מישהו כדי להעביר את נכסיו לרשותו של מישהו אחר (בדרך כלל מדובר בנחלות) נקרא 'הורשה' (בבניין הפעיל), מכיוון שהוא בעצם מוריש, 'מייצר' את הירושה.

אך ייתכן שכל אחת משתי המשמעויות הנ"ל, קשורה למשמעות נוספת שיש לאותיות ר'ש', בהקשר אחר:

משמעות אחת – לשון עוני. דוד המלך אומר על עצמו בענוותנותו "אֶנְכִי אִישׁ רָשׁ וְנִקְלָה" (ש"א יח, כג), וכן נאמר במקומות רבים נוספים. הורשת אויבים מתאימה לשורש זה, שכן 'מרוששים' אותם מנחלתם.

המשמעות השנייה של השורש ר'ש' – נובעת מן השורש ר'א'ש', אמנם במילה 'ראש' יש א' בין ה'ר' וה'ש', אך לפעמים א' זו נעלמת, כמו לדוגמה במילים "מְרֻשֵׁת הַשָּׁנָה" (דברים יא, יב). כמו כן לאידך גיסא, מצינו גם להפך, שהמילה 'רש' נכתבה 'ראש', כמו לדוגמה במשל 'כבשת הרש' (שמואל ב פרק יב), שם נכתב פעם אחת 'רש' ופעמיים 'רָאשׁ'. למשמעות זו מתאימה ה'ירושה', מכיוון שהיורש נהיה ראש ובעלים של מה שירש. (וכך מבאר הכתב והקבלה בבראשית כא, י).

הבנה זו מעוררת את השאלה מחדש, מה הקשר בין שתי המילים 'רָאשׁ' ו'רָשׁ', שעל משמעויותיהן אי אפשר לומר שהן "הולכות ביחד" כמו שהצענו בדבר 'ירושה' והורשה'.

כיוון להבנת העניין מתקבל מהסבר המהר"ל לדרשת חז"ל בגמרא, במסכת ראש השנה (טז ע"ב), שדורשת את העדר האות א' במילה 'ראשית' (דברים יא, יב): 'ואמר רבי יצחק: כל שנה שרשה בתחלתה מתעשרת בסופה, שנאמר "מרשית השנה" - מרשית כתיב, "ועד אחרית" - סופה שיש

- ראו ברש"י כמה שמות יש להר חרמון ומדוע?
 רביעי – מצאו את המילים "ותשבו בקדש ימים רבים" –
 ראו ברש"י כמה זמן בני ישראל ישבו בקדש?
 הנלחם לכם"
 (א) משה לבני גד וראובן
 (ב) משה לכל ישראל
 (ג) משה ליהושע
- מצאו איזה בעל חיים מוזכר ב"רביעי" וראו ברש"י מה הוא
 היה עושה?
 חמישי – כמה זמן לקח לעם ישראל ללכת מקדש ברנע
 עד נחל זרד?
 (א) 11 יום
 (ב) 38 שנה
 (ג) 40 שנה
- מצאו את המילים "ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה
 למות..." וראו ברש"י מה הקשר בין פסוק זה לפסוק הבא
 אחריו.
 לאיזה עם המואבים קראו להם אימים?
 (א) החורים
 (ב) רפאים
 (ג) אדומים
- אל איזה מלך משה שלח שליחים כדי שימכרו לעם
 ישראל אוכל ומים והוא לא הסכים?
 (א) מלך אדום
 (ב) עוג מלך הבשן
 (ג) סיחון מלך חשבון
- שישי – איזה שם יש עוד להר חרמון?
 (א) שריון
 (ב) בשן
 (ג) שניר
 (ד) תשובות א וב' נכונות
 (ה) תשובות א וג' נכונות